

Κοινωνική Πολιτική

Vol 5 (2015)

Το Δικαίωμα στην Πόλη: η Χωρική Προσέγγιση Ζητημάτων Κοινωνικής Πολιτικής μέσα από το Παράδειγμα του Δήμου Αγίας Βαρβάρας

Σταυρούλα Κοφινά

doi: [10.12681/sp.10602](https://doi.org/10.12681/sp.10602)

Copyright © 2016, Σταυρούλα Κοφινά

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Κοφινά Σ. (2017). Το Δικαίωμα στην Πόλη: η Χωρική Προσέγγιση Ζητημάτων Κοινωνικής Πολιτικής μέσα από το Παράδειγμα του Δήμου Αγίας Βαρβάρας. *Κοινωνική Πολιτική*, 5, 80–100. <https://doi.org/10.12681/sp.10602>

Το Δικαίωμα στην Πόλη: η Χωρική Προσέγγιση Ζητημάτων Κοινωνικής Πολιτικής μέσα από το Παράδειγμα του Δήμου Αγίας Βαρβάρας

Σταυρούλα Κοφινά

ΜΔΕ, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Περίληψη

Ο χώρος είναι μια παραμελημένη διάσταση στην κοινωνική πολιτική, παρόλο που μεγάλο μέρος της παραγωγής, κατανομής και διαχείρισης αστικών πόρων - υγεία, εκπαίδευση, απασχόληση, κοινωνική φροντίδα - αποτελούν βασικό πεδίο δράσης της. Ωστόσο οι μεταβολές που συντελούνται στο παραδοσιακό κράτος πρόνοιας, αναδεικνύουν την χωρική διάσταση κυρίως στις πολιτικές για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού. Στο πλαίσιο αυτό, συσχετίζεται η κατοίκηση στο χώρο με την πρόσβαση ή τον αποκλεισμό από αστικούς πόρους, ευκαιρίες, προνόμια και δικαιώματα και αναδεικνύονται οι κοινωνικές ανισότητες και διαιρέσεις της αστικής οργάνωσης, στις χωρικές συγκεντρώσεις της φτώχειας και του πλούτου. Στην παρούσα έρευνα, μελετάται η επίδραση του χωρικού παράγοντα στην παραγωγή διαχωρισμών και ανισοτήτων μέσα από το παράδειγμα της πόλης της Αγίας Βαρβάρας. Μελετώνται οι επιπτώσεις που ασκεί η κατοίκηση στην ποιότητα διαβίωσης, στην πρόσβαση σε αστικούς πόρους και στην πολιτική και κοινωνική συμμετοχή σε μία πόλη, θύλακα φτώχειας και ανεργίας, που βιώνει διαχρονικά τον εδαφικό στιγματισμό, λόγω της πολυπολιτισμικής της σύνθεσης, καθώς ενσωματώνει μια από τις μεγαλύτερες κοινότητες Ρομά στην Ελλάδα.

Λέξεις κλειδιά

χώρος, αστικοί πόροι, δικαίωμα, ανισότητες, διαχωρισμός, εδαφικός στιγματισμός

Abstract

Space is a neglected dimension in social policy, although much of the production, distribution and management of urban resources - health, education, employment – consist its main action field. However, changes taking place in the traditional welfare state, highlights the spatial dimension mainly on policies to tackle social exclusion. In this context, habitation in space is associated with the access to or exclusion from urban resources, opportunities, privileges and

rights and highlighting social inequalities and divisions in urban organization, through spatial concentrations of poverty and wealth. This research studies the effect of the spatial factor in the production of divisions and inequality through the example of the city of Agia Varvara. Particularly studies the effects of habitation on the quality of life, access to urban resources and on the political and social participation in a city enclave of poverty and unemployment, which over time experiencing the territorial stigmatization due to its multicultural composition, as it incorporates one of the largest Roma communities in Greece

Keywords

space, urban resources, rights, inequality, segregation, territorial stigmatization

A. Εισαγωγή

Το παρόν άρθρο, μελετά τη χωρική διάσταση στην παραγωγή κοινωνικών ανισοτήτων και διαιρέσεων. Το θεωρητικό μέρος εστιάζει στην σημαντικότητα του χώρου στη διαβίωση των φτωχών πληθυσμών και στην παραγωγή ανισοτήτων και διαχωρισμών, με έμφαση σε συμβολικές δομές που παράγουν εδαφικό στιγματισμό. Μέσα από την νεομαρξιστική θεώρηση, προσεγγίζονται οι ανισότητες στην ποιότητα διαβίωσης λόγω άνισης κατανομής αστικών πόρων και χειραγώγησής τους από κυρίαρχες ομάδες που ελέγχουν θεσμικά το χώρο. Μέσα από την κεντρική έννοια “δικαίωμα στην πόλη”, αναδεικνύεται πως διεκδικείται και επαναδιαπραγματεύεται εντός της αστικής δομής η πρόσβαση σε αστικούς πόρους και “κοινά” της πόλης, ως δικαίωμα σε μια συνολικά ποιοτική διαβίωση καθώς και η σύνδεσή του με την ιδιότητα του πολίτη. Στο εμπειρικό μέρος μελετάται το παράδειγμα της πόλης της Αγίας Βαρβάρας, μιας πόλης που βιώνει την ανισότητα και τον διαχωρισμό, μέσα από τέσσερις άξονες: τη συγκρότηση του χώρου, φυσικού-κοινωνικού, ως ερμηνευτικός παράγοντας του διαχωρισμού και της ανισότητας, τη σύνδεση της κατοίκησης με δικαιώματα και την ιδιότητα του πολίτη, την τοπική ταυτότητα και τη σχέση της με τον εδαφικό στιγματισμό και τη διεκδίκηση του “δικαιώματος στην πόλη” ενάντια σε πολιτικές θεσμικού ελέγχου του χώρου που επιχειρούνται ή εφαρμόζονται. Τέλος παρουσιάζονται τα βασικά συμπεράσματα που αναδεικνύονται στην έρευνα.

B. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

B1. Η παραγωγή του χώρου

Η οργάνωση του αστικού χώρου εμπεριέχει διαιρέσεις και ανισότητες οι οποίες αντανακλώνται μορφολογικά σε χωρικές συγκεντρώσεις και διαχωρισμούς στην αστική ζωή. Παράγοντες που διαμορφώνουν τη χωρική οργάνωση αποτελούν η ιδιοκτησία, η θέση στην αγορά εργασίας, η κοινωνική στρωμάτωση και οι ταυτότητες, οι οποίοι, επιδρώντας στις αγορές κατοικίας και εργασίας, τις ανάγουν σε κύριους ρυθμιστικούς μηχανισμούς διαχωρισμού και αστικών ανισοτήτων (Savage & Warde, 2005). Οι διαιρέσεις που παράγουν, καθορίζουν την εγγύτητα ή την απόσταση στην κατοίκηση και δημιουργούν χώρους ετερότητας και κοινωνικής αναπαραγωγής, διαμέσου των οποίων, αρθρώνονται σχέσεις δύναμης και εξουσίας (Σταυρίδης, 2006). Στα προνομιούχα στρώματα, επιζητείται ο χωρικός διαχωρισμός, μέσω των προνομιικών χώρων κατοίκησης που έχουν την εξουσία να διαμορφώνουν. Στα μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, η κατοίκηση είναι σημαντική στην επιβίωση, καθώς σχετίζεται με αστικούς πόρους, απολύτως αναγκαίους για την κοινωνική αναπαραγωγή αλλά και με πόρους της άτυπης οικονομίας που ενεργοποιεί η γειτνίαση, η οποία επιτρέπει στα νοικοκυριά να ανταλλάσσουν μεταξύ τους υπηρεσίες (φύλαξη παιδιών, ψώνια, φροντίδα ηλικιωμένων, φύλαξη σπιτιού, επισκευές κ), δημιουργώντας πλεόνασμα στο πλαίσιο της αμοιβαιότητας και της αλληλεγγύης (Narotzky, 1997, Φουτάκης, 2004). Στις μειονοτικές ομάδες αξιοποιείται για συσπείρωση και πολιτισμική συνεκτικότητα, παράγοντας "θύλακες" που στηρίζονται στην συνοχή μεταξύ ομοίων (Knox & Pinch, 2009).

Οι χωρικές ανισότητες παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στην παγκόσμια γεωγραφία. Στον ευρωπαϊκό χώρο, ανασυντίθεται γύρω από συμβολικά όρια στα νέα γκέτο (Wacquant, 2008), απόρροια της έντασης της αστικής φτώχειας που αναγκάζει σε χωρική συγκέντρωση σε υποβαθμισμένες περιοχές εθνότητες μεταναστών, άνεργους, χαμηλόμισθους του τομέα παροχής υπηρεσιών, χαμηλά κοινωνικά στρώματα και άλλες ομάδες. Πρόκειται για περιοχές έντονης περιθωριοποίησης με κύρια χαρακτηριστικά τους το στίγμα (stigma), τον περιορισμό (constraint), το χωρικό εγκλεισμό (spatial confinement) και τη θεσμική περιχαράκωση (institutional

encasement) (Wacquant, 2004). Οι περιοχές αυτές, υποφέρουν από έναν "μηχανισμό σπύλωσης ταυτότητας" (tainted identity machine) (Wacquant, 2004) στη δημόσια συζήτηση που τις προβάλλει στερεοτυπικά ως χώρους βίας και επενεργεί πολλαπλά στις κοινωνικές σχέσεις και τη συλλογική δράση των κατοίκων, καθώς κινητοποιεί πρότυπα αποφυγής, διακρίσεων και επιδρά αρνητικά στις δημόσιες και ιδιωτικές πολιτικές.

Το φαινόμενο του εδαφικού στιγματισμού παρουσιάζει μια επίταση στις μεταβιομηχανικές μητροπόλεις, όπου οι στιγματισμένες περιοχές, θεωρούνται φορείς κοινωνικής αποσύνθεσης και αποδιοργανωμένες "αντι-κοινωνίες" (Wacquant et al., 2014). Οι πληθυσμοί τους, πάντα περιγράφονται πιο μελανά από την πραγματική τους δημογραφική σύνθεση, συλλήβδην αντιμετωπίζονται ως περιθωριακοί και υπερτονίζονται οι πολιτισμικές διαφορές τους, ενώ, στο όνομα της ανάπτυξης, υπόκεινται σε κυρώσεις αστικής περιθωριοποίησης που υποκινούνται από στερεοτυπικές αντιλήψεις, φόβο και αποστροφή. Ο χωρικός στιγματισμός, αναδεικνύει το ρόλο των συμβολικών δομών στην παραγωγή ανισότητας και περιθωριοποίησης, μέσα από τη διασύνδεση φυσικού, κοινωνικού και συμβολικού χώρου (Wacquant et al., 2014), που κινητοποιεί στις αστικές ρυθμίσεις, επιθετική θεσμική δράση ή εγκατάλειψη και πολιτικές διαχωρισμού από κυρίαρχες ομάδες που ελέγχουν την αστική οργάνωση, διαλύοντας τη χωρική ενότητα της πόλης, μαζί και κάθε δυνατότητα των στιγματισμένων περιοχών για ανάπτυξη και βελτίωση.

Στον ελλαδικό αστικό χώρο, εκφράσεις διαχωρισμού έχουν μελετηθεί στην ανάλυση της μεγέθυνσης της Μητροπολιτικής Αθήνας. Αναδείχθηκε η βίαιη προαστιοποίηση, απόρροια των πολεμικών συγκρούσεων και της μικρασιατικής καταστροφής (Νικολαΐδου, 1993, Γκιζελή, 1984), γεγονότα που οδήγησαν στην κυριαρχία της αυτοστέγασης και της αυθαίρετης δόμησης (Ιωαννου & Σερράος, 2007). Εκφράστηκε χωρικά με τη διχοτόμηση μεταξύ της αστικής πλευράς (κέντρο και ανατολικά) και της εργατικής πλευράς της πόλης (δυτικά), με όριο το ρέμα του Κηφισού (Καβουλάκος, 2008), όπου στην τελευταία χωροθετούνται χρήσεις που συνθέτουν ένα περιβαλλοντικά υποβαθμισμένο περιβάλλον διαβίωσης. Η έννοια του διαχωρισμού, θεωρείται φαινόμενο χαμηλής έντασης, σε σχέση με την εμπειρία άλλων ευρωπαϊκών

πόλεων, λόγω της χαμηλής στεγαστικής κινητικότητας και της οικογενειοκεντρικής οργάνωσης της ελληνικής κοινωνίας (Εμμανουήλ, 2008). Όμως, την τελευταία εικοσαετία, η έννοια του "γκέτο" που εμφορείται στο λόγο των ΜΜΕ, υψώνει συμβολικά σύνορα και παράγει χωρικό στιγματισμό, γύρω από περιοχές εγκατάστασης πληθυσμών με ιδιαίτερες πολιτισμικές ταυτότητες, όπως είναι οι μετανάστες και οι Ρομά.

B2. Αστικοί πόροι και δικαίωμα στη πόλη

Κεντρικό ζήτημα στον διαχωρισμό και στις χωροκοινωνικές ανισότητες, αποτελεί η άνιση κατανομή των αστικών πόρων, ως γεωγραφικά εντοπισμένα συστήματα, που αφορούν είτε σε πόρους που παράγονται από δημόσια δράση (υγεία, εκπαίδευση, ασφάλεια, δίκτυα μεταφορών, δημόσιες εγκαταστάσεις κ.α.), είτε σε πόρους που παράγονται από επιλογές του ιδιωτικού τομέα (επιχειρηματική δράση, βιομηχανικές ζώνες κ.α.). Οι πόροι αυτοί μπορεί να είναι επωφελείς, απαραίτητοι οικονομικά, κοινωνικά, ψυχολογικά και συμβολικά για την επιβίωσή του ατόμου εντός της αστικής δομής ή να είναι επιβλαβείς και να ασκούν αρνητικές επιπτώσεις στη διαβίωση. (π.χ. να επιβαρύνουν την υγεία ή το περιβάλλον).

Κατά τον Harvey (1988, pp68-71) οι αποφάσεις χωροθέτησης των αστικών πόρων είναι σημαντικές διότι αλλάζουν τη δυνατότητα πρόσβασης και εγγύτητας των χρηστών, κατά συνέπεια και την τοπική τιμή των πόρων, δημιουργώντας μεταβολές στο πραγματικό εισόδημα των ατόμων π.χ. όπως θα μελετήσουμε στην ποιοτική έρευνα που ακολουθεί το κλείσιμο ενός νοσοκομείου σε μια περιοχή αναγκάζει σε έξοδα μετακίνησης και ιδιωτικές δαπάνες υγείας. Όμως οι αναδιανεμητικές επιδράσεις από τη χωρική οργάνωση στο πραγματικό εισόδημα διαφορετικών ομάδων πληθυσμού, δύσκολα αποτιμώνται ποσοτικά, γι' αυτό θα πρέπει να αναζητήθουν "οι κρυφοί μηχανισμοί αναδιανομής εισοδήματος"(Harvey 1988:51) στο κόστος πρόσβασης στη χρήση και στο κόστος εγγύτητας κοινωνικών πόρων (ελεύθερων και κρατικών), στην ταχύτητα των αλλαγών στους πόρους και το εύρος προσαρμογής διαφορετικών τμημάτων πληθυσμού σε αυτές και στην επίδραση, θετική ή αρνητική, εξωτερικών παραγόντων που σχετίζονται με την παραγωγή (π.χ. μόλυνση, απόβλητα, κατανάλωση), οι οποίες δεν αναδιανέμονται από την αγορά,

γί'αυτό υποκινούν πολιτικές αποφάσεις που χειραγωγούνται από κυρίαρχες ομάδες για να δημιουργήσουν πλεονεκτήματα στο εισόδημά τους.

Γύρω από τους αστικούς πόρους, αναπτύσσονται «παιχνίδια χωροθέτησης» (Harvey, 1988, pp 72-77) μεταξύ ανταγωνιστικών ομάδων, με ασύμμετρη δύναμη και ισχύ, που μάχονται για μια σειρά από οφέλη μέσω πολιτικής δράσης και διαπραγμάτευσης. Μοιραία υπερισχύουν κυρίαρχες κοινωνικά ομάδες, με όρους οικονομικούς, εκπαιδευτικούς ή επιρροής, οι οποίες χειραγωγούν και ελέγχουν τις αποφάσεις χωροθέτησης, λόγω καλύτερης οργάνωσης και συσπείρωσης γύρω από κοινά συμφέροντα, με αποτέλεσμα να διαμορφώνουν προνομιακά το χώρο που ζουν και να εκμεταλλεύονται καλύτερα τους αστικούς πόρους. Αντίθετα, η εργατική τάξη και τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα είναι οι χαμένοι στα παιχνίδια χωροθέτησης πόρων. Ιδιαίτερα οι ομάδες που ανήκουν είτε στο οικονομικό (άνεργοι, φτωχοί, άποροι κα) είτε στο κοινωνικό περιθώριο (εθνοτικές, πρόσφυγες, ΑΜΕΑ, άστεγοι κ.α.) απομονώνονται και εγκλωβίζονται χωροκοινωνικά (Knox & Pinch, 2009, pp 148-149), δεν έχουν εξουσία να επηρεάζουν το χώρο που ζουν, με αποτέλεσμα αυτός να συσσωρεύει εντός του την πολλαπλή αποστέρηση, υποδομών, προνομίων, ευκαιριών, συνθέτοντας ένα υποβαθμισμένο περιβάλλον διαβίωσης.

Αυτός ο έντονος χωροκοινωνικός διαχωρισμός, υπηρετείται από ιδιαίτερους χωροταξικούς σχεδιασμούς οι οποίοι, φέροντας συγκεκριμένο ιδεολογικό και πολιτικό φορτίο (Shore & Wright, 2003), εντείνουν τις ανισότητες μέσα από χωρικές πρακτικές (Stevenson, 2007, pp 78-83).

Αυτή η ασυμμετρία δύναμης πάνω στον έλεγχο πόρων και προνομίων της πόλης, χρειάζεται να αντιμετωπιστεί επί τη βάση μιας εδαφικής κοινωνικής δικαιοσύνης (territorial social justice) (Harvey, 1988), που πρέπει πρωτίστως να αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση των προοπτικών και των πόρων για τις λιγότερο ευνοημένες περιοχές (Amin, 2005), μέσα από μια συνολική στρατηγική για τα αστικά συστήματα, που πρέπει να συμφιλιώνει χωρικές πολιτικές, με πολιτικές που επιδρούν στις κοινωνικές διαδικασίες, στη βάση ενός ουμανιστικού αστισμού (humanizing urbanism), που θα συμβάλει στην κοινωνική ευημερία (Harvey, 1988, pp 116-117, 314).

Ουσιώδες ζήτημα στην δίκαιη κατανομή των αστικών πόρων είναι και η προστασία των "κοινών" της πόλης (Harvey, 2012). Πρόκειται για πόρους που διαχειρίζονται από την κρατική εξουσία και τη δημόσια διοίκηση, που ελέγχει τους όρους διανομής και κατανομής τους. Η έννοια του "κοινού" είναι αντιφατική, αμφισβητούμενη και ασταθής χωρικά και κοινωνικά: μπορεί να υποβληθεί σε πολιτικές διάκρισης και εξαίρεσης από τη χρήση, στη βάση κοινωνικών διακρίσεων, να υποβληθεί σε καταχρηστική χρήση, να μεταβληθεί ή να συρρικνωθεί, με βάση τις χρηματοδοτήσεις προς την πόλη από τους εθνικούς προϋπολογισμούς, να εμπορευματοποιηθεί, να περιοριστεί ή να ιδιωτικοποιηθεί μέσα από κρατικές πολιτικές ή λόγω απόσυρσης του κράτους από την παροχή του.

Η ασταθής έννοια των "κοινών", σε συνδυασμό με την ένταση των χωροκοινωνικών αποκλεισμών, οδηγούν σε ποιοτικές και ποσοτικές κρίσεις μέσα στις πόλεις (Βρυχέα, 2003), κινητοποιώντας την αυτο-οργάνωση πληθυσμών σε ομάδες διαμαρτυρίας και αστικά κινήματα, που αγωνίζονται γύρω από την ιδιοποίηση των δικών τους "κοινών", την προστασία δημόσιων κοινωνικών αγαθών, την παραγωγή του "κοινού" χώρου και την άμβλυση των ανισοτήτων στην ποιότητα διαβίωσης.

Οι διεκδικήσεις αυτές πάνω στην πόλη και τους πόρους της, αναδεικνύουν το "δικαίωμα στην πόλη", το οποίο αφορά στον έλεγχο πάνω στις διαδικασίες αστικοποίησης και κατ'επέκταση διαβίωσης, ως θεμελιακό στοιχείο για την ανθρώπινη ευημερία (Harvey, 2012,pp38-39). Διαδικασίες που υπηρετούν τις ανάγκες οικονομικής μεγέθυνσης και ελέγχονται από τη θεσμικά κυρίαρχη αστική τάξη, μέσω του κρατικού αστικού σχεδιασμού. Εναντία σε αυτό τον έλεγχο, που τους υποβιβάζει σε παθητικούς χρήστες και καταναλωτές, τα άτομα πρέπει να διεκδικήσουν, όχι μόνο δικαιώματα επί των αστικών πόρων, αλλά και το δικαίωμα σε μια ανανεωμένη και μετασχηματισμένη αστική ζωή (Lefebvre:1977, Harvey:2012), στη βάση των κοινωνικών σχέσεων, μέσα στην οποία τα άτομα θα μπορούν να παράγουν το χώρο που ζουν, να έχουν πρόσβαση σε ευκαιρίες ανάπτυξης των δυνατοτήτων τους (Marcuse,2009,pp193), να συμμετέχουν σε πολιτικά προνόμια, να ικανοποιούν τις περιφρονημένες από την οικονομική διάσταση μεταυλιστικές ανθρώπινες ανάγκες (Lefebvre,1977 & Goonewardena at al.,2008), μέσα από νέες πρακτικές

(αποεμπορευματοποίηση χώρου, χρόνου, πολιτισμού) και να ζουν σε ένα συνολικό ποιοτικό χώρο καθημερινής ζωής και κατοίκησης, που να ανταποκρίνεται στην πολυπλοκότητα της αστικής εμπειρίας και στην ετερογένεια ο οποίος δεν θα εξουσιάζεται από μοντέλα και κυριαρχίες (Bruxéa, 2003,σελ.351-358).

Το δικαίωμα στην πόλη, προβάλλεται ως μια νέα ηθική κοινωνικής συμβίωσης (Gilbert & Dikec, 2008, Marcuse,2009), ενάντια στο μαρασμό των πόλεων, που δομείται πάνω στον συμμετοχικό πολεοδομικό σχεδιασμό, τον δημοκρατικό έλεγχο του κρατικού μηχανισμού και την αυτοδιαχείριση (Lefebvre, 1977,pp183-184). Αυτή η διεκδίκηση, με χωρικά χαρακτηριστικά, δεν αφορά στους ισχυρούς, που ήδη το κατέχουν, αλλά στους πίο αποκλεισμένους και περιθωριοποιημένους, με όρους ταξικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς (Marcuse P, 2009,pp191). Επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος, καθώς αυτό γίνεται απαιτητό επί της κοινωνίας, για πόρους που είναι απαραίτητοι στην διαβίωση, αλλά και κοινωνικά - πολιτικά δικαιώματα (Garcia, 1996), τα οποία συλλαμβάνονται ως μια πτυχή της κοινωνικής συγγένειας που παράγει η κοινή συμβίωση, παρά ως κληρονομούμενη ή φυσική ιδιοκτησία των ατόμων (Holston & Appadurai,1996:197-198). Πηγάζει δε, από το αίσθημα της συνεισφοράς των αστικών εργατών στη δημόσια σφαίρα, μέσω της οικονομίας, γιατί τα πλήθη των μη προνομιούχων των πόλεων, παρόλο που είναι φτωχοί, είναι καταναλωτές και φορολογούμενοι και με αυτές τους τις ιδιότητες, διεκδικούν πρόσβαση σε πόρους και δικαιώματα στην πόλη, ενάντια σε δυνάμεις πολιτικές και οικονομικές, που στερούν δικαιώματα ποιοτικής διαβίωσης και επιβάλλουν εξαιρέσεις και διακρίσεις. Το ζήτημα αυτό, αναδεικνύεται έντονα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, όπου οι πόλεις, ακολουθώντας διαφορετικές πορείες από τα κράτη τους, παρουσιάζουν ανισότητες μεταξύ τους στην παροχή προνομίων λόγω τοπικοποίησης του κεφαλαίου και της εργασίας (Sussen,1991). Παράλληλα, η μετανάστευση, μέσα από τους πυκνούς και ετερογενείς βιωμένους αστικούς χώρους που δημιουργεί, εκβάλλει σε επέκταση δικαιωμάτων πρόσβασης και χρήσης υποδομών και πόρων σε μη πολίτες, που διαμένουν νομίμως ή και παράνομα στις πόλεις (Garcia, 1996).

Σε αυτή τη συνάφεια, το δικαίωμα στην πόλη συνδέεται και με την ιδιότητα του

πολίτη (citizenship), η οποία αδυνατεί πιά να συμπεριλάβει όλα τα μέλη μιας κοινωνίας (Garcia, 1996) και επαναδιαπραγματεύεται σε υποεθνικό επίπεδο, αναδεικνύοντας εκ νέου την αστική ιδιότητα του πολίτη που προϋπήρχε και αποδομήθηκε, για λόγους κυριαρχίας του κράτους – έθνους (Gilbert & Dikec, 2008). Ο Holston, αναγνωρίζει τρεις μορφές αστικής ιδιότητας του πολίτη (urban citizenship) που απορρέουν: α) από την πόλη ως την πρωταρχική πολιτική κοινότητα (primary political community), β) από την ιδιότητα του κατοίκου στον αστικό χώρο ως κριτήριο για συμμετοχή και την πολιτική κινητοποίηση γ) από διεκδικήσεις δικαιωμάτων που προκύπτουν μέσα από το αστικό βίωμα και την συμμετοχή στις παραστάσεις της πόλης (Holston & Appadurai, 1996). Η αστική ιδιότητα του πολίτη, εξωθεσμική και εξωκανονιστική με συμβατικούς όρους, διεκδικείται στην κοινωνική πρακτική και από άτομα που στερούνται ιθαγένειας και υπηκοότητας, καθώς αφορά στην ουσιαστική ή επιτελεστική ιδιότητα του πολίτη (performative or substantive citizenship) να μπορεί να συμμετέχει στην παραγωγή των κοινωνικών σχέσεων. Διαμορφώνεται δε, από τις πραγματικές και ιδεολογικές συνθήκες, που επιτρέπουν στα άτομα την κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική ενσωμάτωση στην κοινωνία που ζουν (Gilbert & Dikec, 2008 & Garcia, 1996).

Γ. ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Γ1 Ταυτότητα έρευνας

Στην ποιοτική έρευνα που παρουσιάζουμε, ακολουθήσαμε τη ριζοσπαστική νεομαρξιστική θεώρηση, διερευνώντας πως βιώνεται το "δικαίωμα στην πόλη", σε μια περιοχή πολλαπλής αποστέρησης. Στο πλαίσιο αυτό, μελετήσαμε το παράδειγμα της Αγίας Βαρβάρας, μιας μικρού μεγέθους πόλης (26.550 κάτοικοι) που χωροθετείται στις παρυφές της Μητροπολιτικής Αθήνας, στο Δυτικό της Τομέα. Ως προς τη χωροταξική της οργάνωση, κυρίαρχη χρήση γης είναι η κατοικία με δόμηση κυρίως μεταξύ '60 – '80, η αναλογία πρασίνου – δομημένου περιβάλλοντος είναι 7%, κάτω από τα διεθνή πρότυπα, ενώ η περιοχή της κάτω Αγίας Βαρβάρας αριθμεί 29 προσφυγικές πολυκατοικίες στις οποίες υπολογίζεται ότι κατοικούν κατά προσέγγιση

1500 άτομα με μέσο εμβαδόν κατοικίας ανά άτομο 26-33τμ.¹ Ως προς το κοινωνικό περιβάλλον, αποτελεί διαχρονικά θύλακα φτώχειας² και ανεργίας³. Το μορφωτικό επίπεδο, παραμένει χαμηλό⁴, καθώς 24,8% είναι απόφοιτοι Δημοτικού και 15,1% λειτουργικά αναλφάβητοι. Χαρακτηρίζεται δε από πολυπολιτισμική σύνθεση με έντονη την παρουσία της κοινότητας των Ρομά που υπολογίζεται στο 10% του τοπικού πληθυσμού⁵. Ως προς το οικονομικό περιβάλλον μόνο 18% των απασχολούμενων εργάζονται εντός πόλης, κύρια οικονομική δραστηριότητα είναι το εμπόριο και κυριαρχείται από ρόμικες εμπορικές επιχειρήσεις συγκεντρωμένες γύρω από τον κεντρικό οδικό της άξονα.

Η ποιοτική έρευνα, έλαβε χώρα το 2014 και αποτελείται από 15 ημιδομημένες συνεντεύξεις με κατοίκους, οι οποίοι επιλέχθηκαν με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας και με κριτήρια την εκπροσώπηση βιωμάτων από όλα τα χωρικά υποσύνολα της πόλης (γεωγραφική διασπορά), την ισορροπία ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, την εκπροσώπηση ειδικών πληθυσμιακών ομάδων της πόλης (Ρομά, Πόντιοι) και τη συμμετοχή ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας, για ιστορικό βάθος. Από τους 15 πληροφορητές,, 8 ήταν άνδρες και 7 γυναίκες, 4 ήταν άτομα ηλικίας 30 – 40, 4 ηλικίας 40-50, 4 ηλικίας 50 – 60 και 3 άτομα άνω των 60 ετών. Ως προς στη γεωγραφική τους διασπορά, 4 κατοικούν στην άνω Αγία Βαρβάρα, 6 στην κάτω και 5 στη μέση περιοχή της πόλης. Ως προς το μορφωτικό επίπεδο, 5 ήταν απόφοιτοι Δημοτικού Σχολείου, 3 Γυμνασίου, 3 Λυκείου και 4 απόφοιτοι ανώτερης – ανώτατης εκπαίδευσης. Ως προς την κατάσταση απασχόλησης, 4 ήταν υπάλληλοι, 5 άνεργοι, 2 συνταξιούχοι και 4 επιχειρηματίες. Ως προς τη συμμετοχή πληθυσμιακών υποσυνόλων της πόλης από τους 15, οι 5 ήταν Ρομά και οι 3 ποντιακής καταγωγής. Στόχος της έρευνας ήταν η σε βάθος κατανόηση, διαμέσου βιωμάτων,

-
- 1 Με αναγωγή στο σύνολο από μελέτη του Κέντρου Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στο πλαίσιο του προγράμματος “Πράσινη Αστική Πιλοτική Γειτονιά” (2012)
 - 2 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου Αγίας Βαρβάρας 2012-2014: οι ομάδες σε κίνδυνο φτώχειας στην Αγία Βαρβάρα (όπως κατηγοριοποιούνται στην έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ του 2009) αποτελούσαν αθροιστικά το 60% του τοπικού πληθυσμού με βάση τα στοιχεία απογραφής πληθυσμού της ΕΣΥΕ 2001, χωρίς να υπολογίζονται οι μονογονεϊκές οικογένειες και άλλες ειδικές ομάδες.
 - 3 Στις απογραφές πληθυσμού ΕΣΥΕ-ΕΛΣΤΑΤ ο Δήμος Αγίας Βαρβάρας: το 1991 είχε το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας στη Δυτική Αθήνα, το 2001 το δεύτερο υψηλότερο πίσω από το Ζεφύρι (13,9%) το 2011 έχει το υψηλότερο στον Δυτικό Τομέα της Περιφέρειας Αττικής, 24,5% στο σύνολο των οικονομικά ενεργών (14,3% άνδρες, 10,2% γυναίκες)
 - 4 ΕΣΥΕ 2001: 29,4% απόφοιτοι Δημοτικού, 12,84% λειτουργικά αναλφάβητοι
 - 5 Απογραφική Έρευνα του πληθυσμού ΡΟΜΑ Δήμου Αγίας Βαρβάρας 2002

αναπαραστάσεων, στάσεων και αντιλήψεων (Ιωσηφίδης & Σπυριδάκης, 2006, σελ 187), σε μία εκτεταμένη μελέτη περίπτωσης, με έμφαση στο ιστορικό βάθος, η οποία εμπερικλείει τη διαδικασία συγκρότησης της πόλης. Κατέστη δυνατή λόγω του μικρού μεγέθους της πόλης, του γεωγραφικού εντοπισμού των γεγονότων και της πολυμεθοδολογικής προσέγγισης του ζητήματος (συμμετοχή-παρατήρηση, μελέτη αρχείων Δήμου).

Γ2. Συγκρότηση του κοινωνικού χώρου

Οι πληροφορητές της έρευνας, μέσα από τη χωροκοινωνική αφήγηση του παρελθόντος, ανέδειξαν τη διαλεκτική σχέση μεταξύ χώρου (χωρικότητα) και χρόνου (ιστορικότητα) (Κουρλιούρος, 2011) και την εγγραφή της στο παρόν της πόλης. Προέκυψε ότι η Αγία Βαρβάρα, συγκροτήθηκε μέσα από τη βίαιη προαστιακή αστικοποίηση της Αθήνας (μικρασιατική καταστροφή, μεταπολεμική αστικοποίηση, παλιννόστηση ποντιακού ελληνισμού), όπου εκτοπισμένοι πληθυσμοί εγκαταστάθηκαν εδώ, χωρίς κρατική αρωγή με την πρακτική της αυτοστέγασης και της αυθαίρετης δόμησης.

Ιδρυτική κοινότητα της Αγίας Βαρβάρας, είναι Ρομά μικρασιάτες πρόσφυγες, που εκδιώχθηκαν ουσιαστικά από τον μητροπολιτικό ιστό και εγκαταστάθηκαν προπολεμικά (1930) σε κενό περιαστικό χώρο, αρχικά σε συνθήκες καταυλισμού.

"Το σόι μάζεψε 100-150 άτομα και ο ένας ακολουθούσε τον άλλο.....Είχαν το χώρο τους και σαν ερημικό μέρος δεν είχαν πρόβλημα με την αστυνομία να έρθουν να τους διώξουν γιατί εκείνες τις εποχές έμεναν σε τσαντίρια....μετά σιγά – σιγά χτίσανε" Α.Β, 55χρ. Ρομά

Η κοινότητα αυτή, διαφοροποιείται από άλλους ρόμικους πληθυσμούς, καθώς επιζητά τη χωρική της εγκατάσταση, συνδέεται ιδιοκτησιακά με την πόλη και μέσα από τη διαγενεακή και κοινοτική συμβίωση, εποικεί το χώρο με αποτέλεσμα τη συγκρότηση ενός ισχυρού πολιτισμικού θύλακα.

"Ήταν η απολύτως κεντρική κοινότητα των Ρομά στην Ελλάδα...τον όρο νομαδική πρέπει να τον αποβάλουμε για τη συγκεκριμένη κοινότητα " Μ.Ρ, 63χρ. Ρομά

Μεταπολεμικά, η συνέχιση της αστικοποίησης, κυρίως κατά τη δεκαετία του '60, "αγκάλιασε" την χωρική τους εγκατάσταση, καταλήγοντας σήμερα να πρόκειται για τη μοναδική ρόμικη κοινότητα στον ελλαδικό χώρο που ζει ενταγμένη στο χωρικό σύνολο της πόλης και όχι στις παρυφές της ή σε συνοικισμούς. Η κατοίκηση των Ρομά στην Αγία Βαρβάρα, είναι κατά 40% σε ιδιόκτητες κατοικίες⁶ και παρουσιάζει χωρική διασπορά χωρίς συγκεντρώσεις,

“Είμαστε από τους πρώτους που εξελιχθήκαμε από τα Ρομά και όλες οι άλλες περιοχές που ζούνε τσιγγάνοι πήραν από μας και αρχίζανε και αλλάζανε συμπεριφορά, ντύσιμο, καθαριότητα, γιατί κάνανε συναναστροφές μαζί μας και τους άρεσε αυτό που είχαμε. Εξελιχθήκαμε γιατί ήμασταν πιο κοντά στους μη τσιγγάνους” Α.Β., 55χρ. Ρομά

Η μαζική εγκατάσταση των Ρομά προσέδωσε στο χώρο συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

“Όσοι μέιναν στην πόλη, έκαναν συνειδητή επιλογή και ουσιαστικά μια στάση ζωής, ότι, ναι, εγώ το επιλέγω και ας είμαι κοντά στους τσιγγάνους, το Λοιμωδών και το Δρομοκαϊτειο, είτε γιατί δεν μπορώ να κάνω διαφορετικά, είτε γιατί και εγώ είμαι κομμάτι προσφυγιάς ...η Αγία Βαρβάρα προσφερόταν, ήταν ένας τόπος ανοιχτός, με πολύ φθηνό κόστος να αγοράσεις ή να χτίσεις” Μ.Ρ., 63χρ. Ρομά

Κατά την Δικτατορία, δύο γεγονότα εκβάλλουν σε κοινωνικούς μετασχηματισμούς: στις αρχές του '70, μια 10μερη κοινωνική εξέγερση των ΡΟΜΑ, από τους καταυλισμούς του Ντενεκέ Μαχαλά και του Καστανά, οι οποίοι, διεκδικώντας το δικαίωμα στη στέγη, καταλαμβάνουν κενά διαμερίσματα στις 29 νεόδμητες εργατικές πολυκατοικίες, λήγει άδοξα και οδηγεί το Καθεστώς, λίγους μήνες μετά, στο γκρέμισμα του Ντενεκέ Μαχαλά, αφήνοντας άστεγες πολλές ρόμικες οικογένειες. Το γεγονός αυτό, δημιουργεί μια σημαντική ευκαιρία για τους ΡΟΜΑ, καθώς εκλαμβάνεται ως κοινωνική αδικία από τις τοπικές πολιτικές δημοκρατικές δυνάμεις, οι οποίοι στις πρώτες ελεύθερες εκλογές του '75, συμβάλουν στην πολιτικοποίηση της ρόμικης κοινότητας, που εκλέγει τον πρώτο ΡΟΜΑ Δημοτικό Σύμβουλο και έκτοτε εκπροσωπείται σταθερά στην τοπική εξουσία.

6 Απογραφική Έρευνα του πληθυσμού Ρομά Δήμου Αγίας Βαρβάρας (2002)

“Ήταν η 7ετία της Χούντας που κυνηγηθήκανε ήρθαν και γκρέμισαν τις παράγκες τους.... Ο Δήμαρχος το ξεκίνησε αυτό να συμμετέχουν στα κοινά ότι ελάτε και εσείς να πάρετε την τύχη στα χέρια σας..τους έδωσε υπόσταση δηλαδή στο ότι είστε ίσοι. Οι Δήμαρχοι τότε ήταν προοδευτικοί και ταίριαζε αυτό το πράγμα η αλληλεγγύη για ανύμπορους, αδύναμους” Φ.Μ. 65χρ.

Μετά τη Δικτατορία, αναδεικνύεται η σημαντικότητα του χώρου σε μια περιοχή κατοικίας της εργατικής τάξης. Η διεκδίκηση του χώρου ως “κοινό” της πόλης από ανταγωνιστικές ομάδες, γίνεται υπόθεση των κατοίκων με τον Δήμο να αναδεικνύεται σε ενορχηστρωτή των τοπικών κινηματικών δράσεων.

“Μαζευόταν ο κόσμος και ζητούσαμε το κράτος να δώσει το χώρο αυτό για να γίνουνε Γυμνάσια και Λύκεια, κάναμε πορείες ...Ο Κλήρος διεκδίκουσε μεγάλα κομμάτια στην πόλη. Και ερχόμασταν εμείς και λέγαμε, όχι, να γίνει χώρος πράσινου, να γίνει για τους ανθρώπους που μένουν τριγύρω... Και αυτό πέρασε με την πίεση των ανθρώπων. Αυτοί έφερναν εκσκαφείς και πηγαίναμε και κολλάγαμε μπροστά στους εκσκαφείς” Φ.Μ., 65χρ.

Οι διεκδικήσεις αυτές, συνέβαλαν σημαντικά στην παραγωγή δημόσιου χώρου και εξοπλισμών, ζωτικής σημασίας για την κοινωνική αναπαραγωγή των κατοίκων και διαμόρφωσαν χωρικά τη σημερινή πόλη της Αγίας Βαρβάρας.

Γ3. Δικαιώματα και κατοίκηση

Η έρευνα εστίασε στο πως διαμεσολαβείται/βιώνεται μέσα από την κατοίκηση στο χώρο η έννοια του δικαιώματος, σε βασικές εκφάνσεις της οικονομικής και κοινωνικής ζωής μιας γεωγραφικά εντοπισμένης κοινωνίας.

Όσον αφορά στην οικονομική διάσταση, διερευνήθηκαν οι επιδράσεις που ασκεί η κατοίκηση στην Αγία Βαρβάρα, στο εισόδημα, στην αξία κτήσης – χρήσης γης και των βελτιώσεων της (κατοικία) στην απασχόληση και στην επιχειρηματικότητα. Το σύνολο των πληροφορητών, αναγνωρίζει την πόλη ως θύλακα ανεργίας που στερεί ευκαιρίες απασχόλησης και τον Δήμο ως την υπεύθυνη κεντρικότητα για τη δημιουργία θέσεων εργασίας για το φτωχό πληθυσμό που δεν έχει ενδογενείς δυνάμεις (Amin, 2005) και το κοινωνικό και πολιτισμικό του κεφάλαιο είναι χαμηλό (Αφουξενίδης, 2012).

“Ο Δήμος πρέπει να ανοίξει δουλειές. Ναι είμαστε πολλοί αλλά πρέπει κάτι να κάνουνε. Να φάνε κάποιοι άνθρωποι έστω και με δύο μήνες δουλειάς.”.Ε.Π, 45χρ Πόντια

Παράλληλα η ανεργία και η φτώχεια που συσσωρεύει, επενεργούν στην επιχειρηματική δράση.

“Προσαρμοζόμαστε στα δεδομένα της περιοχής....Πάντα λέω στο γιό μου να ξέρεις ότι ζούμε σε μια περιοχή που δεν μπορεί ο κόσμος να πληρώσει πολλά.” Γ.Σ, 59χρ. Πόντιος

Η αρνητική επενέργεια της πόλης στην αγορά εργασίας, ερμηνεύεται από τους πληροφορητές ως απόρροια της χωρικής συσσώρευσης της φτώχειας, της χωροθέτησης της πόλης στη Δυτική Αθήνα και της ρόμικης οικογενειακής μικροεπιχειρηματικότητας που κυριαρχεί στο εμπορικό κέντρο με συγκεκριμένα όμως χαρακτηριστικά.

Αναφορικά με την επίδραση της πόλης στην αξία κτήσης - χρήσης γης και κατοικίας, το σύνολο των πληροφορητών συμφωνούν ότι αυτή είναι χαμηλότερη και στις εργατικές πολυκατοικίες σχεδόν απαξιωμένη, μεταδίδοντας ένα αίσθημα χωρικού /εγκλωβισμού όπου η ιδιόκτητη κατοικία τους, τους δεσμεύει σε μια χαμηλής

ποιότητας ζωής, καθώς δεν μπορούν να την εγκαταλείψουν. Η χαμηλή αξία της ιδιοκτησίας αποδίδεται στην παρουσία των Ρομά και στην υποβάθμιση των δυτικών προαστίων, ως παράγοντες εδαφικού στιγματισμού που καθλώνουν την αγορά κατοικίας.

"Είναι 55 χρονών σπίτι και τώρα αν πούνε κιάλας είναι εδώ κάτω στη γειτονιά των τσιγγάνων χαμηλώνει πιο πολύ η τιμή. Δηλαδή εγώ τώρα αν θέλω να το πουλήσω θα το πουλήσω σε τσιγγάνο δεν θα έρθει μη τσιγγάνος." Α.Β, 55χρ., ΡΟΜΑ

Από την άλλη πλευρά, το σύνολο των πληροφορητών εντοπίζει στην συγκεκριμένη έρευνα και αναδιανεμητικές επιδράσεις στο εισόδημα, που παράγονται μέσω των τοπικών πολιτικών που ασκεί ο Δήμος: στην παραγωγή τοπικών πόρων όπου η αγορά δεν επενδύει (πολιτισμός, αθλητισμός, φύλαξη παιδιών κ.α), στη ρύθμιση της τιμής των τοπικών πόρων που παράγει, στην εφαρμογή κριτηρίων χρήσης στη βάση της ιδιότητας του κατοίκου και δημότη, και, ως υπεύθυνος για την αντιμετώπιση των τοπικών κοινωνικών αναγκών, στη διεκδίκηση της παραγωγής ή χρηματοδότησης της παραγωγής τοπικών πόρων στην πόλη⁷.

"Ο ρόλος των θεσμών της πόλης είναι να προστατεύουν τα δικαιώματα των πολιτών ...Το εκάστοτε Υπουργείο σαφέστατα δεν μπορεί να ξέρει για κάθε Δήμο της Αθήνας τι γίνεται. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι εκείνη που συλλέγει τις ανάγκες και ανάλογα ζητά τις χρηματοδοτήσεις" Δ.Κ, 37χρ.

Οι περισσότεροι πληροφορητές θεωρούν τις τοπικές δημόσιες παροχές/υποδομές ως ποιοτικά και ποσοτικά καλύτερες έναντι άλλων πόλεων, εστιάζοντας στη δωρεάν παροχή πρωτοβάθμιας φροντίδας, στην πολιτική θετικής διάκρισης και χαμηλών ή μηδενικών τιμών για ευάλωτες κατηγορίες πληθυσμού και στην υποστήριξη της ακραίας φτώχειας, υποκαθιστώντας ελλειμματικά την κρατική προστασία.

"Έρχονται στο Δήμο για συσσίτια, δεν έχουν ρούχα δεν έχουν λεφτά ...ζούνε κάτω από το όριο της φτώχειας" Γ.Α, 43χρ.

⁷ Η παρούσα έρευνα λόγω της μεθοδολογίας της δεν επιτρέπει γενικεύσεις. Σε πολλές μελέτες αναφέρεται η αντίθετη άποψη ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση και οι κοινωνικές πολιτικές της δεν επιδρούν στις ανισότητες (Skamnakis, 2011) λόγω αποσπασματικότητας, κατακερματισμού, επικαλύψεων, έλλειψης συντονισμού και δικτύωσης (Κοντιάδης κ.α 2006, Φερώνας Α., 2005 κ.α.)

“Το μοναδικό που μου παρέχει ο Δήμος και μπορώ και εκμεταλλεύομαι είναι το ότι επειδή είμαι δημότης και άνεργη πληρώνω στο μπαλέτο τα μισά” Α.Α, 52χρ.

Συνοψίζοντας, ως προς την οικονομική διάσταση, οι περισσότεροι πληροφορητές συμφωνούν ότι η κατοίκηση στην πόλη της Αγίας Βαρβάρας επιδρά στο εισόδημα ιδιαίτερα των φτωχών πληθυσμών, θετικά, μέσω πολιτικών παραγωγής - διαχείρισης αστικών πόρων και αρνητικά, στις τοπικές αγορές εργασίας και κατοικίας.

Ως προς την κοινωνική διάσταση, στην έρευνα βασικά δικαιώματα που αναδείχθηκαν από τους πληροφορητές ήταν στο δημόσιο χώρο, στη συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα, στη διαφορετικότητα, στην ασφάλεια και στην υγεία. Κεντρικό ζήτημα που εμφορείται στο λόγο των πληροφορητών είναι η σημαντικότητα του χώρου στην κοινωνική αναπαραγωγή της ρόμικης κοινότητας. Μετασηματισμοί στη χωροκοινωνική συγκρότηση του παρελθόντος, έχουν εγκαθιδρύσει μία θέαση της πόλης από τους Ρομά, ως κεντρικού τόπου του πολιτισμού τους.

“Είναι η πόλη μας, εδώ μεγαλώσαμε, εδώ είναι η φυλή μας, οι άνθρωποι μας, είναι τα πάντα για μας!”
Γ.Δ., 43χρ., Ρομά

Οι Ρομά, δεν εγκαταλείπουν την πόλη και έχουν συγκροτήσει έναν ισχυρό πολιτισμικό θύλακα που, μέσα από την καθημερινή επικοινωνία με ομοίους στο δημόσιο χώρο, εξασφαλίζει την πολιτισμική του συνέχεια. Η κοινωνική όμως αυτή πρακτική των Ρομά, όπως πολλοί πληροφορητές αναφέρουν, εμποδίζει το δικό τους δικαίωμα στο δημόσιο χώρο και δοκιμάζει κανόνες αλληλοσεβασμού στην κοινή συμβίωση.

“Δεν σέβονται την ανάγκη για κοινή χρήση του δημόσιου χώρου από όλους...έχουν μια άλλη δική τους νοοτροπία ότι ζω εγώ εδώ και οι άλλοι απλά συζούν.” Γ.Κ 37χρ.

Εντός της πόλης, το δικαίωμα στην διαφορετικότητα ασκείται ελεύθερα, καθώς υπάρχει ανοχή στην κοινωνική συμβίωση, αν και οι πολιτισμικοί διαχωρισμοί εμφανώς υπάρχουν, επέστρεφαν διαρκώς στον λόγο όλων των πληροφορητών, αναδεικνύοντας “παράλληλα σύμπαντα” στην κοινωνία της: ενώ οι Ρομά

πληροφορητές εξιδανικεύουν την πόλη, οι μη Ρομά πληροφορητές βιώνουν αρνητικά την συνύπαρξη με έναν ισχυρό πολιτισμικό θύλακα.

“Δεν είναι Ρομά, είναι Τσιγγάνοι, Και η πόλη τους είναι. Τη θεωρούν πόλη τους. Προϋπήρχαν όλων εμάς, που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο έχουμε έρθει εδώ. Έχουνε ρίζες εδώ. Ποιά είναι η συμβολή τους στην πόλη; Αρνητική. Έχουνε μάθει σε ένα άλλο τρόπο ζωής, ο οποίος δεν συμβαδίζει με τον δικό μας τρόπο ζωής, δεν λέμε ότι ο δικός τους είναι κακός” Α.Φ., 51χρ.

Παρόλα αυτά, το σύνολο των πληροφορητών αναγνωρίζει την υψηλή κοινωνική ενσωμάτωση των Ρομά, ως στοιχείο που τους καθιστά πανελλαδικά μοναδικούς και τους διαφοροποιεί από άλλες κοινότητες Ρομά, περισσότερο γκετοποιημένες και περιθωριοποιημένες.

“Οι Ρομά που έχουμε στην Αγία Βαρβάρα είναι επιπέδου σε σχέση με Ρομά σε άλλες περιοχές. Οι άνθρωποι είναι με τα σπίτια τους είναι επιχειρηματίες άσχετα το τι επιχειρούν, δεν μένουν σε σκηνές ή φορτηγάκια, στα σπίτια τους μέσα εγώ που έχω μπει ντρέπεσαι να μπεις!” Γ.Κ., 43χρ.

“Είμαστε ενταγμένοι μέσα στην κοινωνία. Είμαστε η κοινωνία της Αγίας Βαρβάρας θεωρώ οι Ρομά...είμαστε μέρος της ανάπτυξής της.” Μ.Κ, 32χρ. Ρομά

Αναγνωρίζουν δε ότι η υψηλή κοινωνική ενσωμάτωση των Ρομά, είναι απόρροια μια πολιτική θετικής διάκρισης που ασκεί ο Δήμος, αν και αρκετοί αναφέρουν ότι η απονομή περισσότερων δικαιωμάτων στους Ρομά, στερεί δικαιώματα από τους ίδιους.

“Μας έχουν δώσει δικαιώματα να συμμετέχουμε ...Μας έχουν σταθεί δεν μας κρατούν στο περιθώριο” Χ.Δ. 43χρ. Ρομά

“...ας πούμε το πρόγραμμα αυτό της ένταξης των τσιγγάνων στην κοινωνίατους δώσανε πολλά δικαιώματα και έχουν καβαλήσει το καλάμι. Και σε ότι καλό έχει κάνει ο Δήμος ήταν πάνω στους τσιγγάνους” Α.Α, 52 χρ.

Η κοινωνική ενσωμάτωση των Ρομά συνδέεται σημαντικά από το παρελθόν με το δικαίωμα της συμμετοχής στη δημόσια σφαίρα. Παρόλες τις δυσκολίες στη συνύπαρξη, στο λόγο του συνόλου των πληροφορητών, έχει εμβαθυνθεί μια εγκλείουσα και δημοκρατική κουλτούρα, όπου όλοι έχουν πρόσβαση στην τοπική

εξουσία, χωρίς αποκλεισμούς αναδεικνύοντας παραδειγματικά την επιτελεστική ιδιότητα του πολίτη. Έμπρακτη απόδειξη αποτελεί, η εκλογή πολλών Ρομά ως Δημοτικών Συμβούλων και η θητεία 2 Ρομά στο αξίωμα του Αντιδημάρχου⁸. Το σύνολο των πληροφορητών θεωρούν κοινωνικά δίκαιη την πολιτική συμμετοχή των Ρομά, αν και οι περισσότεροι θεωρούν ότι δεν προσφέρει στα κοινά της πόλης και στην κοινότητά τους.

“Έχουν τη δυνατότητα και καλώς το κάνουν να έχουν υποψηφίους και εκλεγμένους δημοτικούς συμβούλους και έτσι θα έπρεπε γιατί είναι μεγάλος ο αριθμός τους και κάποιος πρέπει να γνωρίζει τα προβλήματά τους για να μπορεί να τα διαχειρίζεται. Δεν μου επιτρέπεται να κρίνω την ψήφο τους αλλά θεωρώ ότι έχουν πιο άξιους ανθρώπους ανάμεσά τους” Γ.Κρ, 38χρ.

Γ4. Τοπική ταυτότητα και στιγματισμός

Το στοιχείο της πολυπολιτισμικότητας, είναι κυρίαρχο στις αναπαραστάσεις των πληροφορητών για την ταυτότητα της πόλης, η οποία προσδιορίζεται από τον διπλό στιγματισμό της:

Χωρικός στιγματισμός, λόγω της χωροθέτησής της στη θεωρούμενη ως υποβαθμισμένη περιοχή της Δυτικής Αθήνας. Σε αρκετές αναφορές στο λόγο των υποκειμένων, αναπαριστάται ο διαχωρισμός που επικρατεί μεταξύ δυτικών - φτωχών και βορείων - ευγενών προαστίων στη Μητροπολιτική Αθήνα, με όριο το ρέμα του Κηφισού.

“Η Αγία Βαρβάρα έχει αλλάξει ριζικά προς το καλύτερο αλλά δυστυχώς είμαστε στη Δυτική Αθήνα με ότι αυτό συνεπάγεται...Πιστεύουν ότι είναι υποβαθμισμένη σε όλα τα επίπεδα οικονομικό εκπαιδευτικό γενικά χαμηλού επιπέδου. ..Εγώ δεν νοιώθω μειονεκτικά που ζω εδώ, αλλά δυστυχώς αυτή η εικόνα υπάρχει.” Γ.Κ., 43χρ.

Κοινωνικός στιγματισμός, στη βάση εθνοφυλετικών διακρίσεων, λόγω της μεγάλης κοινότητας των Ρομά που κατοικεί στον αστικό της ιστό.

8 Από μελέτη Αρχείου Διοικητικών Υπηρεσιών Δήμου Αγίας Βαρβάρας

“Σαν περιοχή ακόμα και από το όνομα μπορεί να ακούγεται. πιο υποτιμητική, θεωρώντας ότι η Αγία Βαρβάρα είναι για Ρομά και δεν υπάρχει εξέλιξη και είναι ένα στερεότυπο σαν πόλη.” Μ.Κ., 32χρ, Ρομά

Το σύνολο των πληροφορητών θεωρεί ότι στη συλλογική αναπαράσταση η πόλη ταυτίζεται με τους Ρομά και η ταύτιση αυτή επιδρά αρνητικά στην εξωεικόνα της πόλης, λόγω της κοινωνικής απαξίωσης και του στιγματισμού της ρόμικης πολιτισμικής ταυτότητας από την κυρίαρχη κουλτούρα. Στο πλαίσιο αυτό, *το στίγμα των Ρομά ανάγεται σε στίγμα της πόλης και παράγει μία "σπιλωτική ταυτότητα"* (tainted identity) (Wacquant, 2004:7) που έχει ενθικευτεί στο συλλογικό συνειρμό και κινητοποιεί στερεοτυπικές αντιλήψεις.

“Είμαστε υποβαθμισμένοι. Όταν λες α! στην Αγία Βαρβάρα επειδή έχει Τσιγγάνους λένε και καλά που μένεις!” Ε.Π., 38 χρ. Πόντια

Όπως αναγνωρίζουν όλοι οι πληροφορητές, η Αγία Βαρβάρα παρόλο που τα τελευταία χρόνια έχει να παρουσιάσει μια πολύ σημαντική αναπτυξιακή πορεία (εξευγενισμός δημόσιου χώρου, αύξηση δημόσιων υποδομών και πόρων), το στίγμα κινητοποιεί στη συλλογική αναπαράσταση μια φαντασιακή εικόνα επικίνδυνης πόλης, εξαθλίωσης, βίας και εγκληματικότητας.

“Για να βγάλεις τώρα συμπέρασμα για μια περιοχή εγώ άμα δεν πάω να το δω δεν βγάζω. Λένε “η περιοχή των γύφτων” άμα πας εκεί θα σε κλέψουν θα σε λιντσάρουν...Μας έχουν φυτέψει αυτό το φόβο: μην πάς κοντά σε τσιγγάνο θα σε φάει θα σε σκοτώσει.” Α.Β., 55χρ. Ρομά

“Η πρώτη άποψη είναι ότι μένουμε εκεί που μένουν οι γύφτοι...Έχει τύχει σε μικρότερη ηλικία να σας το μαρτυρήσω ότι σε ταζί για να με φέρει στο σπίτι δεν έχω πει ότι μένω Αγία Βαρβάρα.. Ντρεπόμουν. Ζήτησα να με κατεβάσει αλλού και ήρθα με τα πόδια.” Δ.Κ., 37χρ.

Η στερεοτυπική αντίληψη παραμένει ισχυρή παρόλα τα τοπικά επιτεύγματά των Ρομά τα οποία δεν έχουν επικοινωνηθεί εκτός Αγίας Βαρβάρας και δεν επενεργούν στον κυρίαρχο “λόγο” για την πόλη.

“Νομίζω ότι είναι απόλυτα λάθος η εικόνα που έχουμε δώσει προς τα έξω ή μάλλον που δεν έχουμε καταφέρει να τη διορθώσουμε. Δεν έχει καμία σχέση αυτό που ζούμε με αυτό που νομίζουν ότι ζούμε οι

υπόλοιποι...έρχεται κάποιος να ψωνίσει και νομίζει ότι θα έρθει σε ένα δρόμο όπου είναι χωματόδρομος όπου υπάρχουν πάγκοι όπου ο κάθε ένας σε σταματάει στο δρόμο και σε τραβάει στον πάγκο του για να αγοράσει." Γ.Κ., 38χρ.

Οι λέξεις "γκέτο" και "υποβάθμιση", επαναλαμβάνονται συχνά στο λόγο των υποκειμένων ή υπονοούνται νοηματικά και αναπαριστούν την πόλη ως περιοχή έντονου χωροκοινωνικού στιγματισμού. Αυτό βιώνεται διαχρονικά, και παρουσιάζει μια επίταση στο παρόν καθώς, όπως εντοπίζουν οι πληροφορητές, το στίγμα ενεργοποιεί μια κοινωνική μηχανική που εντείνει την περιθωριοποίηση: από την μια η πόλη εγκαταλείπεται από άτομα που εξασφαλίζουν καλύτερο εισόδημα και ταυτόχρονα ασκεί έλξη στην εγκατάσταση Ρομά άλλων περιοχών λόγω του ισχυρού πολιτισμικού θύλακα.

"Αυτοί που δημιουργούν την κακή εικόνα εξαιτίας του επαγγέλματος πια και της συσσώρευσης είναι και από Θεσσαλονίκη, από Πάτρα είναι άλλη ράτσα έχουν διαφορά και ως προς τα ήθη και έθιμα αλλά είναι και πιο μοθηροί από τους δικούς μαςτσιγγάνους που είναι γέννημα θρέμμα" Φ.Μ., 65χρ.

"Μετά τα δάνεια που βγήκανε για τους Ρομά τα πιο οικονομικά σπίτια ήταν στην κάτω Αγία Βάρβαρα οπότε ήταν πολλά τα Ρομά τα οποία αγόρασαν εκεί..και..χωρίς να θέλω να φανεί κακό αυτό που θα πω, έγινε κάτι σαν γκετοποίηση...ήρθαν Ρομά οι οποίοι δεν ασχολούνται με το εμπόριο. Ασχολούνται περισσότερο με το γυρολόι, οι μητέρες δεν εργάζονται..είναι πιο χαμηλού μορφωτικού επιπέδου." Μ.Κ., 32χρ., Ρομά

Ιδιαίτερα η περιοχή της κάτω Αγίας Βαρβάρας, με τις 29 εργατικές πολυκατοικίες του '60, αναγνωρίζεται από το σύνολο των πληροφορητών, ως περιοχή-επιτομή της περιθωριοποίησης, που της αποδίδουν όλα τα χαρακτηριστικά του αστικού γκέτο: απαξιωμένη κατοικία και δημόσιος χώρος, συνωστισμός, συσσώρευση φτώχειας, ανεργίας και παραβατικότητας.

"...κλοπές ληστείες συνεχώς δεν αισθάνομαι ασφαλής. Έχει επιδείνωση την τελευταία 10ετία η κάτω Αγία Βαρβάρα γιατί εκεί είναι πιο φτωχοί άνθρωποι. Γιατί ένας που έχει την οικονομική άνεση θα μπορούσε να φτιάξει το σπίτι του πιο ασφαλές." Γ.Σ., 59χρ., Πόντιος

"Τα τελευταία 5 χρόνια φοβόμαστε να αφήσουμε ανοιχτές τις πόρτες. Στο σπίτι μέσα ήμουν και δυο φορές τους είδα μπροστά μου...Κλέβουν πάρα πολύ. Ναρκωτικά πάρα πολύ έχει.παίρνουν τη δόση

τους, κοιμούνται... Φοβόμαστε για τα παιδιά μας." Ε.Π., 45χρ., Πόντια

Η περιοχή χωρίζεται στα "Τσιγγάνικα" και τα "Ποντιακά", αντίπαλες γειτονιές στις οποίες ανήλικοι κυρίως εφαρμόζουν πρακτικές ελέγχου γειτονιάς και βίας σε συνομηλίκους.

"Εγώ δεν έχω πρόβλημα, αλλά έχει ο γιός μου είναι 12 στα 13 και όταν βγαίνει έξω πηγαίνουν κοντά τους, τους δημιουργούν πρόβλημα, προσπαθούν να κλέψουν τα λεφτά... Τα μικρά τσιγγανάκια το παίζουν ότι εδώ είναι Αγία Βαρβάρα και εμείς είμαστε τα αφεντικά ...Μέσα στο σχολείο οι διευθυντές και οι δάσκαλοι προσπαθούν να κρατήσουν την ισορροπία αλλά έξω από το σχολείο υπάρχουν πολλά προβλήματα ανάμεσα στα παιδιά της ηλικίας αυτής." Ε.Κ., 38χρ., Πόντια

Όπως αναγνωρίζεται από πολλούς πληροφορητές, υπάρχει ένας σοβαρός κίνδυνος γενίκευσης της υποβάθμισης και της γκετοποίησης στην πόλη.

"Όσοι έχουν εμπειρία από παρόμοιες περιοχές το έχουν ήδη δει να γίνεται π.χ. Στο Δεντροπόταμο Θεσσαλονίκης που είναι σήμερα ένα άνδρο παραβατικότητας ενώ πριν είχε πάρα πολλά χαρακτηριστικά από αυτά που και στην Αγία Βαρβάρα αναφέρουμε...Μοναδική προϋπόθεση για να μην γίνει και εδώ το ίδιο είναι να υπάρξει ένας κόκκινος συναγερμός με δράση μαζική ..από το Δήμο, συλλογικούς φορείς..και κυρίως φορείς κεντρικής διοίκησης ώστε ως επιχείρηση να ακυρωθεί στο εδώ και τώρα. " Μ.Ρ., 43χρ. Ρομά

Ο χωροκοινωνικός στιγματισμός της πόλης κυριαρχεί στο λόγο των πληροφορητών ως αιτιακός παράγοντας που επενεργεί αρνητικά σε πολλά επίπεδα: στην εισβολή ξένων προς την τοπική ζωή στοιχείων, στην έλλειψη ιδιωτικών επενδύσεων, στον εγκλωβισμό της τοπικής αγοράς, στην αναπαραγωγή της φτώχειας και του αποκλεισμού, στην επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης και δεν είναι αισιόδοξοι ότι η κατάσταση μπορεί να αλλάξει. Οι περισσότεροι, αναμένουν μια πιο δυναμική στρατηγική από τη Δημοτική Αρχή για την αντιμετώπιση του στίγματος και τη βελτίωση της εξωεικόνας της πόλης.

"Εγώ ξέρω την πόλη μου, δεν είναι η δουλειά μου να βγω να καθαρίσω το όνομα της πόλης . Είναι δουλειά της δημοτικής αρχής να παρακολουθεί τα δρώμενα που αφορούν το Δήμο μας . Αν ο Δήμος μάθαινε άμεσα κάθε δημοσίευση για την πόλη και είχε μια ομάδα επικοινωνίας για να μπορεί να βγάζει τον αντίλογο και να μπορεί να βάζει τα πράγματα στη θέση τους." Α.Φ., 51χρ.

Το πως όμως αυτή η ισχυρή "σπιλωτική ταυτότητα" της πόλης επιβιώνει διαχρονικά, αναδεικνύεται μέσα από χωρικές πολιτικές της κεντρικής εξουσίας που επιβάλλονται στην πόλη και αφορούν σε αποφάσεις χωροθέτησης υπηρεσιών κοινωνικά ανεπιθύμητων και με επιπτώσεις καθώς και σε αποφάσεις κατάργησης αστικών πόρων.

Γ5. Χωρικές Πολιτικές

Διερευνήσαμε τρεις γνωστές χωρικές πολιτικές, από τη συγκρότηση της πόλης και μετά, την εγκατάσταση των αποθεραπευμένων Χανσενικών, δύο απόπειρες εγκατάστασης Κέντρου Μεταναστών και το κλείσιμο του Γενικού Νοσοκομείου "Η Αγία Βαρβάρα", μετά από 120 χρόνια λειτουργίας. Επικεντρωθήκαμε στο πως νοηματοδοτούνται οι πολιτικές αυτές, τις επιπτώσεις τους και πως τελικά αναπαράγουν το στίγμα στον άξονα της συγχρονίας και της διαχρονίας.

Το 1952, η μετεγκατάσταση των αποθεραπευμένων Χανσενικών από τη Σπιναλόγκα στην Αγία Βαρβάρα, υπήρξε ένα μεταβατικό στάδιο, αλλά απέκτησε μόνιμο χαρακτήρα. Ήταν μια επιβαλλόμενη πολιτική, που εστίασε στο χωρικό διαχωρισμό των πρώην Χανσενικών και όχι στην άμβλυνση του στίγματος της αρρώστιας, δημιούργησε φόβο, όμως προοδευτικά οι κάτοικοι τους αποδέχτηκαν.

"...Πάλι και τότε γινόντουσαν κινήσεις το '57, '58, '60 από προοδευτικούς ανθρώπους να πάμε να παίξουμε μπάλα στο χώρο που είχανε μέσα, να αισθανθούν ότι δεν τους φοβόμαστε " Φ.Μ., 65χρ.

Το Γενικό Νοσοκομείο "Η Αγία Βαρβάρα" (πρώην Λοιμωδών), είναι ένα τεράστιο συμβολικό κεφάλαιο και μετρά 120 χρόνια προσφοράς. Τα τελευταία 20 χρόνια, ιδιαίτερα μετά την επέκταση του Κρατικού Νοσοκομείου Νικαίας και τη λειτουργία του Νοσοκομείου Αττικών, το Υπουργείο Υγείας επιδιώκει συνεχώς το κλείσιμο και την εναλλακτική αξιοποίηση του μεγάλης έκτασης χώρου του, χωρίς καμία συμμετοχή στις αποφάσεις της τοπικής κοινωνίας και του Δήμου, που διεκδικούν να μετατραπεί σε παιδιατρικό νοσοκομείο ή μαιευτήριο.

"Η Δυτική Αθήνα δεν έχει Νοσοκομείο Παιδών και έχει το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού από το

ποτάμι και εδώ που λέμε. Και έγινε τέτοια πρόταση από το Δήμο. Δεν έχουν λεφτά; Είναι ένα κομμάτι φιλέτο που αργότερα θα το μοιραστούν κάποιοι;” Γ.Σ., 59χρ. Πόντιος

“Νομίζω ότι τα τελευταία 20 χρόνια δεν έχει σταματήσει το θέμα με το νοσοκομείο, είναι μια διαδικασία διαρκή. Παίρνουμε παρατάσεις από τον εκάστοτε Υπουργό και αναβολές.” Μ.Ρ, 62χρ. Ρομά

Στα σχέδια του Υπουργείου Υγείας, ήταν παλαιότερα η μεταστέγαση του ΟΚΑΝΑ και τελευταία η δημιουργία Κέντρου Μεταναστών, αποφάσεις που, κάθε φορά που επιχειρήθηκε να ενεργοποιηθούν, βρήκαν αντιμέτωπες τις δημοτικές αρχές και τις τοπικές κοινωνίες και των τριών Δήμων (Αγία Βαρβάρα – Χαϊδάρι – Αιγάλεω) με δυναμικές κινητοποιήσεις των κατοίκων και αποκλεισμό του νοσοκομείου. Τελικά, το 2013, το Νοσοκομείο έκλεισε οριστικά. Κάτω από την πίεση και τις διαμαρτυρίες των κατοίκων, ένα μήνα μετά, επαναλειτούργησαν ελάχιστα υποστελεχωμένα εξωτερικά ιατρεία.

Στην έρευνα έγινε προσπάθεια να καταγραφούν οι απόψεις, στάσεις και αντιλήψεις των πληροφορητών γύρω από αυτή την πολιτική κατάργησης μιας υπηρεσίας υγείας και το κόστος της για την πόλη και τους κατοίκους. Αρνητικοί ήταν όλοι οι πληροφορητές και μάλιστα οι περισσότεροι, είχαν συμμετάσχει σε μια τουλάχιστον κινητοποίηση πολιτών ενάντια στο κλείσιμο του νοσοκομείου.

“Κλείνει το νοσοκομείο και θα ταλαιπωρηθεί ο κόσμος. Ίσως να του κοστίζει και πιο ακριβά και από τις μετακινήσεις αλλά και από το ότι κάποιοι δεν θα πηγαίνουν σε μακρινά νοσοκομεία θα πηγαίνουν σε ιδιωτικά εργαστήρια και θα πληρώνουν λεφτά που δεν θα πληρώνανε. Γενικά έχει ένα κόστος στους πολίτες.” Γ.Κ., 43χρ.

“Πρώτα μας λέγανε ότι θα φέρουν ναρκομανείς μαζεύαμε υπογραφές. Δεν θέλουμε να κλείσει. .. Ήταν το πιο ωραίο νοσοκομείο ότι και να πάθαιναν τα παιδιά μου και εμείς εκεί τρέχαμε. Αφού δεν έχουμε αμάξι δεν μπορούσαμε να πάμε αλλού. Μας υποστήριζε το νοσοκομείο. Πήγαμε στη διαμαρτυρία δεν θέλαμε να το κλείσουνε.” Ε.Π, 45χρ, Πόντια

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι οι Ρομά πληροφορητές συνδέουν αυτή τη χωρική πολιτική και με την κοινωνική τους ενσωμάτωση.

“Τα νοσοκομεία πρέπει να μείνουν έτσι να έχουμε νοσοκομεία. Όχι να τα γκρεμίζουν, να τα χτίζουν. Αν γκρεμίσουν τώρα το Λοιμοδών τι θα το κάνουν; Θα το κάνουνε γκέτο για αλλοδαπούς ή για πρεζόνια;

Δηλαδή να μας ισοπεδώσουν... Αγωνιστήκαμε οι Ρομά 100 χρόνια να έρθουμε σε αυτό το επίπεδο και θα έρθουν σε μια νύχτα να τα γκρεμίσουν όλα....Εγώ που να πάω να εξεταστώ; Έχω λεφτά; Έχω χρόνο; Πες ότι κάτι πάθει ένα μικρό. Δεν έχω αμάξι. Ώσπου να βρω να βρω ταξί αυτή η ψυχή τι θα πάθει; ..Θα πρέπει να βάζω το χέρι βαθιά στην τσέπη.” Α.Β., 55χρ., Ρομά

Οι ερμηνείες γύρω από το κλείσιμο του νοσοκομείου που δίνουν οι περισσότεροι πληροφορητές, αναδεικνύουν προβλήματα κακοδιαχείρισης και αδυναμία επιρροής κέντρων αποφάσεων, αρκετοί όμως το συνδέουν με το χωροκοινωνικό στίγμα της πόλης, το οποίο λειτούργησε αρνητικά σε πολλά επίπεδα.

“Γιατί εγώ μπορεί να το σκεφτώ έτσι....Γιατί να μην κλεισουνε ένα άλλο νοσοκομείο αλλά αυτό το οποίο οι περισσότεροι είναι άποροι; Γιατί δεν παίρνει λεφτά το κράτος; Δεν ξέρω επειδή μπορεί και μες στο μυαλό τους να έχουν την Αγία Βαρβάρα ότι είμαστε κάποιοι οι οποίοι δεν χρειάζεται να έχουν νοσοκομείο γι' αυτό ας τους κάνουμε στιδήποτε;” Μ.Κ. 32χρ., Ρομά

“Οι γιατροί φταίνε... δεν θελαν να δουλεύουν εδώ και δεν κοιτάγανε τον κόσμο”.Ν.Κ, 67χρ.

Όπως αναδεικνύεται στην έρευνα, η υγεία είναι μια βασική ένδειξη της ποιότητας ζωής στα αστικά κέντρα και πρωταρχικό πεδίο αναδιανομής και κοινωνικής ενσωμάτωσης (Οικονόμου, 2009, σελ 166,170) ιδίως σε υποβαθμισμένες περιοχές. Το κλείσιμο του Νοσοκομείου, βιώνεται από το σύνολο των πληροφορητών ως θεσμική εγκατάλειψη που υποβαθμίζει το δικαίωμα πρόσβασης στην υγεία των πιο φτωχών πολιτών και ενεργοποιεί μαζική κινηματική δράση.

Η δημιουργία Κέντρου Υποδοχής Μεταναστών στο χώρο του νοσοκομείου, μετρά δύο απόπειρες: το 1999, με την αφνίδια μεταφορά Κούρδων μεταναστών από το κέντρο της Αθήνας και το 2013 με την υπογραφή σύμβασης του Διοικητή του Νοσοκομείου με το Υπουργείο Δημοσίας Τάξης για παραχώρηση του χώρου. Και οι δύο απετράπησαν, με πρωτοβουλία του Δήμου, από μαζικές κινητοποιήσεις κατοίκων, με αποκλεισμό της κεντρικής πύλης του νοσοκομείου, για δύο και τρεις μέρες αντίστοιχα.

Η περιγραφή των γεγονότων από τους πληροφορητές, αναδεικνύει μια ελιτίστικη στάση της κεντρικής διοίκησης απέναντι στην πόλη, προσπαθώντας να επιβάλλει τον

αδιαφοροποίητο συνωστισμό ασύμβατων μεταξύ τους χρήσεων μέσω της απόπειρας συστέγασης υπηρεσιών υγείας (εναπομείναντα ιατρεία του νοσοκομείου, το Κέντρο Αποκατάστασης Χανσενικών, το Ίδρυμα Χρονίων Πασχόντων) με υπηρεσίες κράτησης μεταναστών και τη χωροθέτησή τους εντός του αστικού ιστού, με ένα τείχος να τις χωρίζει από το μεγαλύτερο σχολικό της συγκρότημα (2 Γυμνάσια, 1 Δημοτικό, 2 Λύκεια) (βλ.χάρτη). Όπως το θέτουν οι πληροφορητές:

“Η λογική στην κεντρική διοίκηση είναι ότι γνωρίζοντας ποιές περιοχές θεωρούμε “σκουπιδότοπους”, υποβαθμισμένες, εντεινουμε αυτό που θεωρούμε ως υποβάθμιση...εγκαθιστώντας ότι αρνητικό έχουμε στο μυαλό μας ..προκειμένου να μην χαλάσουμε ή να μην αλλοιώσουμε άλλες που είναι ανώτερες. Σε αυτό το πνεύμα κινήθηκε η διοίκηση.” Μ.Ρ, 63χρ. Ρομά

“Θεωρώ λάθος μέσα σε πόλεις να γίνονται τέτοια κέντρα. ...Να πω ότι γίνεται δουλειά και σε 10 – 15 μέρες θα προωθηθούν αυτοί οι μετανάστες να πω εντάξει. Εδώ τους πιάνουν και τους πετάνε μέσα και τελείωσε η ιστορία” Γ.Κ., 43 χρ.

Οι περισσότεροι ερμηνεύουν αυτή τη θεσμική απόφαση διοικητικών κέντρων ως υποκατάσταση ενός σημαντικού πόρου υγείας με μια υπηρεσία κράτησης που δεν έχει κανένα όφελος για την τοπική κοινωνία και βιώνεται ως επιβλαβής και κοινωνικά ανεπιθύμητος αστικός πόρος.

“Να δεχτώ ότι θέλουμε να βοηθήσουμε και υπάρχει ο χώρος. Αλλά όχι για να γίνει μεταναστών όχι για να γίνει γκετοποίηση όχι να καταστρέψουν το νοσοκομείο γι’αυτό. ..Υπάρχει πολύ μεγάλη έκταση να λειτουργήσει οτιδήποτε που μπορεί να βοηθήσει στην υγεία” Μ.Κ. 32χρ. Ρομά

“Θα μου πεις γίνεσαι ρατσίστρια αλλά τι θα γίνει δηλαδή θα κλείσουν το νοσοκομείο για να φέρουν τους μετανάστες δηλαδή θα μας πετάζουν εμάς έξω δεν πειράζει ας αρρωστήσετε να πάτε στη Νίκαια, καθίστε 10 ώρες εκεί αλλά εμείς εδώ θα βάλουμε μετανάστες;”. Ε.Π., 38χρ. Πόντια

Εντοπίζουν επίσης την ακαταλληλότητα του χώρου για τη στέγαση μιας τέτοιας υπηρεσίας, τονίζουν την επικινδυνότητά της για τους κατοίκους και δυσπιστούν ως προς την ικανότητα των κρατικών μηχανισμών να τη λειτουργήσουν με προδιαγραφές και συνθήκες ασφάλειας.

“Φαντάσου όλα αυτά που γίνονται εδώ, να γίνει και το Μεταναστών και στο πάνω μέρος του να έχεις τα

σχολεύα. . Θα τρέμουμε να βγούμε και από το σπίτι!” Λ.Α., 52χρ.

“Και σε αυτό υπογραφές μαζέψαμε στην εκκλησία. Σαν ρατσίστρια θα μιλήσω τώρα και δεν μπορώ! Αλλά ξέρεις τι θα κάνουν θα τους βάλουν όλους εκεί και δεν θα υπάρχει έλεγχος. Οι άνθρωποι δεν θα φταίνε.... δεν θα χωράνε δεν θα έχουν βοήθεια και θα αρχίσουν να γυρίζουνε στην Αγία Βαρβάρα” Ε.Κ, 45χρ. Πόντια

Οι πληροφορητές συγκρίνουν τις εμπειρίες των μεταναστών με δικές τους εμπειρίες και, για ακόμη μια φορά, προβάλλουν την ανοχή της τοπικής κοινωνίας απέναντι στον διαφορετικό και στον αδύναμο. Εκτιμούν όμως ότι το εγχείρημα θα εντείνει περαιτέρω την υποβάθμιση της πόλης και τις συνθήκες διαβίωσής τους.

“Δεν έχω κάτι με τους μετανάστες, Τα έχω ζήσει και ο ίδιος στο πετσί μου. Αν υπήρχε μια σωστότερη υποδοχή δεν θα είχα πρόβλημα. Διαφωνώ με το γκέτο, ότι γκετοποιείται για μένα είναι αρνητικό αλλά πολλές φορές εσκεμμένα γκετοποιούν μια περιοχή για να την υποβαθμίσουνε και να την εκμεταλλευτούνε. Αυτό είναι οικονομική πρακτική σε πολλές περιοχές” Γ.Σ., 59χρ.

Το σύνολο των πληροφορητών αναγνωρίζει μέσα στις δύο συνδεδεμένες χωρικές πολιτικές – κλείσιμο νοσοκομείου και στον κενό χώρο δημιουργία κέντρου μεταναστών - μια διαχρονική πολιτική θεσμικής εγκατάλειψης από απομακρυσμένες εξουσίες, που αντιμετωπίζουν την πόλη ως “αποθετήριο” αρνητικών και ανεπιθύμητων χρήσεων επί τη βάση του χωροκοινωνικού στιγματισμού της.

“Τελικά δεν καταλαβαίνω αν υπάρχει νοσοκομείου μορφή ή απλά ένας οικισμός που βάζουμε τους ανεπιθύμητους” Γ.Α., 38χρ.

Οι δύο πολιτικές αναδεικνύουν το έλλειμμα συμμετοχικού χωροταξικού σχεδιασμού καθώς το δικαίωμα στην αυτοδιαχείριση και στον δημοκρατικό έλεγχο των αστικών πόρων δεν αναγνωρίζεται από θεσμικά κυρίαρχες ομάδες, που αποσυνδέουν το χώρο από τα κοινωνικά του περιεχόμενα.

Δ. Συμπεράσματα

Στο παράδειγμα της Αγίας Βαρβάρας, αναδεικνύεται πως η πόλη, ως ένα γεωγραφικά εντοπισμένο σύνολο θεσμών και αστικών πόρων, μπορεί να ασκεί αναδιανεμητικές επιδράσεις, που επενεργούν στην διαβίωση των φτωχών πληθυσμών. Αναδεικνύεται επίσης, πως η πόλη συμβάλει στην επιτελεστική ιδιότητα του πολίτη, εφαρμόζοντας πολιτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης και μια εναλλακτική ηθική στην κοινωνική συμβίωση. Φέροντας όμως χωρικά και κοινωνικά στίγματα, λόγω της πληθυσμιακής της σύνθεσης, είναι η χαμένη στα παιχνίδια χωροθέτησης αστικών πόρων, καθώς αντιμετωπίζεται ως συμβολικό γκέτο υποβαθμισμένης διαβίωσης από απομακρυσμένες εξουσίες, οι οποίες ασκούν πολιτικές θεσμικής εγκατάλειψης που διαρρηγνύουν το δικαίωμα στην πόλη των κατοίκων, ως προς την ποιότητα διαβίωσης, τον δημοκρατικό έλεγχο χωρικών αποφάσεων και την μη επιβολή χωρικών αποκλεισμών και αστικής περιθωριοποίησης. Το δικαίωμα όμως, διεκδικείται δυναμικά, μέσα από την κινηματική δράση των κατοίκων, ενορχηστρωμένη από το Δήμο, η οποία κατάφερε στο παρελθόν να διεκδικήσει ζωτικό “κοινό” χώρο και στο παρόν, ανταγωνίζεται γύρω από τη χωροθέτηση αστικών πόρων, με ασύμμετρη δύναμη επιρροής. Η θεσμική εγκατάλειψη, η ενσωμάτωση ευάλωτων πληθυσμών, η φτώχεια, η ανεργία, η έλλειψη επενδύσεων και ενδογενών δυνάμεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο, η παραβατικότητα, η οικονομική κρίση συνθέτουν ένα “τοξικό μίγμα” στην πόλη, που συντηρεί τον εδαφικό της αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση. Φαίνεται δε ότι ο χωροκοινωνικός στιγματισμός, δεν είναι ένα δευτερογενές αποτέλεσμα, αλλά σημαντικός αιτιακός παράγοντας, που συντηρεί και αναπαράγει “θύλακες υστέρησης” ευκαιριών, προνομίων και δικαιωμάτων και εγκλωβίζει χωρικά ανθρώπους σε μια “κατώτερη” ποιοτικά ζωή.

Συμπερασματικά, όσο οι ανισότητες και οι διαχωρισμοί δημιουργούν θύλακες φτώχειας, το ενδιαφέρον της κοινωνικής πολιτικής για τη χωρική διάσταση χρειάζεται να θερμανθεί, γύρω από περιοχές ανάγκης για κοινωνικές και αναπτυξιακές παρεμβάσεις. Η εφαρμογή τέτοιων πολιτικών, δεν πρέπει να αγνοεί τη σημαντικότητα του χωροταξικού σχεδιασμού και της κατανομής των αστικών πόρων στην κοινωνική

αναπαραγωγή και επιβίωση ιδιαίτερα των φτωχών πληθυσμών. Τέλος, στις έντονα περιθωριοποιημένες περιοχές, που φέρουν χωρικά και κοινωνικά στίγματα, ολοκληρωμένες πολιτικές και κοινωνικές παρεμβάσεις πρέπει να είναι αυτές που θα στοχεύουν και στην άμβλυνση στερεοτυπικών αντιλήψεων, ως στοιχείο που εντείνει και συμβάλει στην αναπαραγωγή της φτώχειας και του αποκλεισμού και τους στερεί γνήσιες αναπτυξιακές προοπτικές και ένα καλύτερο μέλλον.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Amin, A. (2005). Local community on trial. *Economy and society*,34(4), 612-633
- Garcia, S. (1996). Cities and Citizenship*. *International journal of urban and regional research*,20(1), 7-21.
- Gilbert L, Dikeç M, (2008) Right to the City: Politics of citizenship in Goonewardena K, Kipfer St, Milgram R, Schmid Ch (2008) *Space, Difference, Everyday life: Reading Henri Lefebvre*, Publ:Routledge, UK
- Goonewardena K, Kipfer St, Milgram R, Schmid Ch (2008) *Space, Difference, Everyday life: Reading Henri Lefebvre*, Publ: Routledge, UK
- Harvey, D. (1988), *Social justice and the city*, UK:Blackwell Publishers, Oxford
- Harvey, D. (2012), *Εξεγερμένες πόλεις: από το δικαίωμα στην πόλη στην επανάσταση της πόλης*, Αθήνα:ΚΨΜ
- Holston J, Appadurai Ar, (1996), Cities and Citizenship, *Public Culture*, 8:187 , USA:The University of Chicago
- Knox P, Pinch St. (2009), *Κοινωνική Γεωγραφία των πόλεων*, Αθήνα: Σαββάλας, pg148-149, 321-375
- Lefebvre H.(1977), *Δικαίωμα στην πόλη: χώρος και πολιτική*, Αθήνα:Κουκίδα β'εκδ
- Leontidou, L. (1990), *The Mediterranean city in transition: social change and urban development*. Cambridge University Press.
- Marcuse, P. (2009). From critical urban theory to the right to the city. *City*,13(2-3),

185-197.

Narotzky, S. (1997), *New Directions in Economic Anthropology*, London:Pluto Press.

Sassen, S. (1991). *The Global City: London, New York, Tokyo. Princeton: Princeton UP.*

Savage M, Warde Al (2005), *Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα*, Αθήνα: Παπαζήσης

Shore, C., & Wright, S. (Eds.). (2003). *Anthropology of policy: Perspectives on governance and power*. Routledge.

Skamnakis Ch,(2011), *Inequality and social protection at the local level: undermining or reinforcing social policy?*, *The Greek Review of Social Research*, special issue 136 C', 2011, 45-62

Stevenson, D. (2007), Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί, Αθήνα: Κριτική, pg78-83

Wacquant L, Slater T, Pereira VB, (2014), "Territorial stigmatization in action", *Environment and Planning A*, volume 46, pg1270–1280

Wacquant, L, (2004), "What is a ghetto: constructing a sociological concept" στο (www.socialjustice.ccnmtl.columbia.edu/images/5/5d/Ghetto.pdf) 12/2015

Wacquant, L,(2008), "Ghettos and Anti-Ghettos:an anatomy of the New Urban Poverty", *Thesis 11,No 94, 113-118, SAGE Publications, DOI:10.1177/0725513608093280*

Αφουξενίδης Α, (2012), *Ανισότητα στην εποχή της κρίσης*, Αθήνα: Προπομπός

Βρυχέα Αν.(2003), *Κατοίκιση και κατοικία: διερευνώντας τα όρια της αρχιτεκτονικής*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα,351-358

Γκιζελή Β., (1984) *Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα 1920-1930* Αθήνα: Επικαιρότητα

Εμμανουήλ, Δ, (2008), Η κατανομή στον αστικό χώρο και ο κοινωνικός διαχωρισμός ως ταξική συμπεριφορά: ο ρόλος της οικονομικής τάξης της κοινωνικής θέσης και της κατοικίας στο *Κοινωνικοί και Χωρικοί Μετασχηματισμοί στην Αθήνα του 21^{ου} αιώνα*, Αθήνα:ΕΚΚΕ, σελ.11

Ιωάννου Β, Σερράος Κ, (2007), Το παρόν και το μέλλον του ελληνικού αστικού τοπίου, *Αειχώρας:κείμενα πολεοδομίας χωροταξίας και ανάπτυξης*, τόμος 6, τεύχος 1, Μάιος 2007, σελ.89

Ιωσηφίδης Θ, Σπυριδάκης Μ (επιμ.),(2006), *Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα: Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις και αναλύσεις δεδομένων*. Αθήνα:Κριτική, σελ.187

Καβουλάκος, Ι,(2008), “Προστασία και διεκδίκηση δημοσίων χώρων: ένα κίνημα της πόλης της Αθήνας του 21ου αιώνα” στο *Κοινωνικοί και Χωρικοί Μετασχηματισμοί στην Αθήνα του 21^{ου} αιώνα*, Αθήνα:ΕΚΚΕ, σελ.46-48.

Κοντιάδης Ξ (επιστ.υπευθ), Καλατζής Ν, Μίχος Λ, Μπιτσάνη Ε, Τσέκος Θ (2006), “Κοινωνική Πολιτική και Τοπική Αυτοδιοίκηση: τελική έκθεση”, Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Αθήνα διαθέσιμη στο <http://www.ita.org.gr>

Κοντιάδης Ξ, (2006) Η δικτύωση των κοινωνικών υπηρεσιών και ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη τευχ. 1 (1)*, 49-66

Κοντιάδης Ξ, Απίστουλας Δ, (2006) *Μεταρρύθμιση του κοινωνικού Κράτους και Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα: Παπαζήση

Κουρλιούρος, Ηλ.(2011), *Διαδρομές στις Θεωρίες του Χώρου: Οικονομική Γεωγραφία της παραγωγικής αναδιάρθρωσης και της άνισης ανάπτυξης*, Αθήνα:Προπομπός

Νικολαΐδου Σ, (1993), *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*, Αθήνα:Παπαζήσης, σελ.106-109

Οικονόμου, Χ. (2009), Ανισότητες στην Υγεία και τις υπηρεσίες υγείας: η χωρική διάσταση στο Σπυριδάκης, Μ.(επιμ.), *Μετασχηματισμοί του Χώρου. Κοινωνικές και Πολιτισμικές Διαστάσεις*, Αθήνα:Νήσος. 166,170

Σπυριδάκης Μ.(επιμ.), *Μετασχηματισμοί του Χώρου. Κοινωνικές και Πολιτισμικές Διαστάσεις*, Αθήνα: Νήσος

Σταυρίδης Σ(2006), *Μνήμη και εμπειρία του χώρου*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Φερόνας Α., (2005), «Οι τοπικοί φορείς στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού: Προβλήματα και προοπτικές», στο: Τσομπάνογλου Γ.Ο., Κορρέ Γ. και Γιαννοπούλου Ι. (επιμ.), *Κοινωνικός αποκλεισμός και πολιτικές ενσωμάτωσης*, σ.σ. 291-314, Αθήνα: Παπαζήσης.

Άλλες Πηγές

Απογραφική Έρευνα του πληθυσμού ΡΟΜΑ Δήμου Αγίας Βαρβάρας 2002, Πανελλήνιος Μορφωτικός Σύλλογος Αθιγγάνων Αγίας Βαρβάρας με χρηματοδότηση της Διυπουργικής Επιτροπής για τα θέματα Τσιγγάνων, στο αρχείο Κοινωνικής Υπηρεσίας Δήμου Αγίας Βαρβάρας

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ 2012-2014 στο www.asda.gr

www.statistics.gr